

Зухд ва Ҳаё

03:43 / 27.04.2018 3792

ميجرلا نحررلا هللا مسب

Аллоҳ субҳанаҳу ва таолога битмас-туганмас ҳамду санолар бўлсин!

Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафога мукаммал савобу дурудлар бўлсин!

أممّ نإ: ملسو هيلع هللا يلى صبي نل لاق لاق هنع هللا يضرر دوع سم ي بآ نع
أم ع ن ص اف ي ح ت س ت م ل ا ذ ا : ي و أ ل ا ة و ب ن ل ا م ا ل ك ن م س ا ن ل ل ك ر د ا
ي ر ا خ ب ل ا ه ا و ر . «تئش

Абу Масъуд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: **«Ҳаё қилмасанг, хоҳлаганингни қилавер» (деган гап) одамларга етган биринчи нубувват сўзларидандир», дедилар»** (Бухорий ривоят қилган).

Ушбу ҳадиси шарифни имом Бухорийдан ташқари Абу Довуд ва Аҳмад ибн Ҳанбал ривоят қилишган.

Бошқа санад билан Дорақутний, Табароний, Байҳақий, Ибн Аби Дунё ва бошқалар ҳам ривоят қилганлар.

Абу Масъуд розияллоҳу анҳунинг таржимаи ҳоллари:

1. Абу Масъуд розияллоҳу анҳунинг тўлиқ исмлари Уқба ибн Амр Ансорий бўлиб, Абу Масъуд куняси билан машҳур. Иккинчи Ақба байъатида қатнашганлар. Байъат иштирокчиларининг ичида энг ёши кичиги эдилар.
2. У киши Бадр ғазотида иштирок этмаган бўлса ҳам, Бадрда яшгани учун Бадрий деб аталдилар. Уҳуддан бошлаб, қолган барча жангларда қатнашганлар.
3. Абу Масъуд розияллоҳу анҳу Куфада яшаганлар. Ҳазрати Али розияллоҳу анҳу Сиффийн жангига чиққанларида ўринларига Уқба ибн Амр Ансорий розияллоҳу анҳуни Кўфага бошлиқ қилиб тайинлаб кетганлар. Шаъбий айтади: Абу масъуд: **«Икки гуруҳнинг бири иккинчисидан устун келишини хоҳламайман... сулҳ бўлсайди»**, дер эдилар.

Абу Масъуднинг ўғли отамизга: «Бизга насихат қилинг», десак **«Жамоъатни маҳкам тутинг, чунки Аллоҳ умматни залолат устида жам қилмайди...»** дер эдилар, деган.

4. Абу Масъуд розияллоҳу анҳунинг тана тузилишлари ва шахсиятлари Умар розияллоҳу анҳуга ўхшар эди.

5. Абу Масъуд розияллоҳу анҳу олим саҳобалардан саналарди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан 102 та ҳадис ривоят қилганлар. Имом Бухорий ва имом Муслим 9 та ҳадисларида иттифоқ қилишган. Имом Бухорий ёлғиз ўзлари 1 тасини, Имом Муслим 7 тасини ривоят қилган.

6. Имом Муслим Абу Масъуд Бадрий розияллоҳу анҳудан ривоят қилди:

«Бир ғуломимни қамчи билан ураётган эдим, ортимдан: **«أَبَا مَرْعَا دُوْعُ سَمٍ»** «Билиб қўй, эй Абу Масъуд!» деган овозни эшитиб қолдим. Бироқ, ғазабдан овозни танимабман. Яқинлашганда қарасам, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эканлар. У зот:

«أَبَا مَرْعَا دُوْعُ سَمٍ أَبَا مَرْعَا دُوْعُ سَمٍ» «Билиб қўй, эй Абу Масъуд! Билиб қўй, эй Абу Масъуд!» дердилар. Қамчини қўлимдан ташладим. У зот:

«مَرْعَا لَأَدَّكَ كَيْلَكَ رَدُّكَ أَلَّا نَأَدُّكَ سَمٍ أَبَا مَرْعَا» «Билиб қўй, эй Абу Масъуд! Аллоҳ сенинг устингдан бу ғуломга бўлган қудратингдан

кўра қудратлироқдир», дедилар. «Бундан кейин ҳеч қачон бирорта мамлуки урмаганим бўлсин», деб қўйдим».

7. Уқба ибн Амр Ансорий розияллоҳу анҳу ҳижрий 42- санада Мадийнада, айрим ривоятларга қараганда Кўфада вафот этганлар.

Ҳаёнинг таърифи

«Ҳаё» сўзи луғатда беҳаёлик ва бешармликнинг зиддини англатади. Бошқача қилиб айтганда, **«Ҳаё айбдан ва маломатдан қўрқиб, ўзини тортиш, бирор ишни қилмаслик».**

Уламолар ҳаёни шундай таърифлаганлар:

«Ҳаёнинг ҳақиқати шуки, у шариатга мувофиқ барча гўзал нарсани қилишга, ёмон нарсани тарк этишга ундайдиган бир хулқдир», дейишган.

Ҳаё билан хижолат тортишнинг фарқи

Ҳаё шариатга мувофиқ барча гўзал нарсани қилиш, ёмон нарсани тарк этишга ундаса, хижолат тортиш, шариат буюган ишни қилмасликга сабаб бўлиши мумкин. Масалан ҳажга эҳром боғлаган одам шалварини ечмаса, хижолат тортган бўлади, ҳаё қилган бўлмайди.

Ҳаё ҳақида келган оятлар

Аллоҳ таоло Қосос сурасида шундай марҳамат қилади:

«مَرَحًا كَيْفَ لَوْ كُنَّا كُفْرًا بِأَنْ نَلْقَىٰ أَهْلَ حَتِّ سَايَلَعِ شِمْتِ أُمَّ آدِحِ ۖ هَٰذَا جَفَافٌ
أَنْ لَّ تَيْ قَسِ»

«Бас, икковларидан бири ҳаё билан юриб келиб: «Отам сенга бизларга суғориб берганинг ҳақини бериш учун чақирмоқда», деди...» (25-оят).

Бу оятда Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига у киши қўйларини суғориб берган Шуъайб алайҳиссаломнинг икки қизининг бири ҳаё билан,

уялибгина келганини айтиляпди. Мўтабар тафсир китобларда келган ривоятларда енги билан юзини тўсиб олиб келгани айтилган.

Ва яна Аллоҳ таоло Аҳзоб сураси шундай марҳамат қилади:

«نَمَّ يَحْتَسِبُ آلُؤُلَٰئِكَ أُوْمٌ كُنْمِ يَحْتَسِبُ يٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا كُنْمُؤْمِنُونَ بِالْحَقِّ»

«... Албатта, бундай қилишингиз Набийга озор берур. У эса, сизлардан ҳаё қиларди. Аллоҳ ҳақ(ни айтиш)дан ҳаё қилмайдир...» (53-оят).

Ушбу оятнинг нозил бўлиш сабабида Имом Муслим Анас ибн Моликдан ривоят қилган узун ҳадисни келтирганлар. Ҳадиснинг хулосаси шуки, Анас ибн Моликнинг оналари Умму Сулайм Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Зайнаб бинт Жаҳш онамизга уйланганларида «ҳайс» (хурмо, ёғ ва толқондан тайёрланадиган таом)ни Анас ибн Моликдан бериб юборадилар. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам 300га яқин саҳобаларни уйларида ўн киши ўн кишидан қилиб меҳмон қиладилар. Саҳобалардан бир гуруҳи овқатдан кейин ҳам суҳбатга берилиб ўтириб қолишади. У зот ҳаё қилиб уларга туринглар дея олмайдилар. Шунда ушбу оят нозил бўлди.

Ҳадиснинг шарҳи

Ҳаё бобидаги ушбу ҳадиси шарифни уламоларимиз Ислоннинг мадори яъни Ислоннинг асосий таълимотларини ўз ичига олган ҳадислар сирасига киритганлар.

Ушбу ҳадисда инсониятнинг узоқ тарихи давомида Аллоҳ таолонинг барча анбиёлари томонидан ўз умматларига тақдим қилинган энг яхши сифатлардан бири – ҳаё сифати ҳақида сўз кетмоқда.

«Ҳаё қилмасанг, хоҳлаганингни қилавер» деган гап анбиёлар томонидан одамларга етказилган илк нубувват таълимотларидан бири ҳисобланади.

Яъни аввал ўтган барча анбиёлар асрлар оша бир-бирларига ушбу ўғитни мерос қолдириб ўз умматларига етказиб келганлар.

Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг

«تَشَأْمُ عَصَافٍ، يَحْتَسِبُ مَلْأِدِإِ» «Ҳаё қилмасанг, хоҳлаганингни қилавер», деганларини уламолар икки хил шарҳ қилганлар.

Биринчиси – Огоҳлантириш маъносида бўлиб, агар ҳаё қилмасанг билганингни қил, қилмишингга яраша жазо оласан, деган маънода айтилган. Нимани истасанг, шуни қилавер маъносида эмас.

Иккинчиси – бу жумла буйруқ майлида келган бўлса ҳам, хабар маъносини англатади. Яъни ким ҳаё қилмаса, хоҳлаганини қилаверади.

Абдуллоҳ ибн Маслама Қаънабийнинг қиссаси

Бу ҳадисни Абдуллоҳ ибн Маслама Қаънабий Шуъбадан ривоят қилган. Ундан бошқа ҳеч ким ривоят қилмаган. Бунинг сабаби ҳақида Қаънабийнинг ўғлидан қуйидагилар ривоят қилинади:

«Отам шароб ичар ва ёшлар билан суҳбат қурар эди. Бир куни эшик олдида ўтириб, уларни кута бошлади. Шунда буюк муҳаддис Шуъба ўтиб қолди. Одамлар унинг ортидан ёпирилиб боришар эди. Отам: «Бу ким?» деди. «Шуъба», дейишди. «Шуъба ким ўзи?» деди. «Муҳаддис», дейишди. У қизил изорини судраб, у томон турди. «Менга ҳадис айтиб бер», деди. Шуъба: «Сен ҳадис соҳибларидан эмассан», деди. Отам пичоғини яланғочлаб, унга ўқталди ва: «Менга ҳадис айтасанми ёки сени жароҳатлайми?» деди. Шунда Шуъба унга шундай деди: «Мансур бизга Рибъийдан, у Абу Масъуддан ҳадис айтди: «Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам: **«Агар ҳаё қилмасанг, истаганингни қилавер»**, дедилар». Отам пичоқни отиб юборди. Қавмига бориб, ўзида бор шаробни тўкиб ташлади. Сўнг Мадина томонга кетди. У ерда доим Молик ибн Анаснинг суҳбатида бўлди. Сўнгра Басрага қайтди. Унгача Шуъба вафот этиб кетган эди. Шунинг учун отам ундан мана шу ҳадисдан бошқа ҳадис эшита олмади».

Уламолар ҳаёни икки турга бўлишган:

1. Туғма ҳаё,
2. Ҳаёт давомида шакилланган ҳаёга

Мусулмон ахлоқ илми уламолари эса: «Инсонга ота-онасида бор баъзи ахлоқларнинг хамиртуруши онасининг қорнида ҳомила бўлганида ўтади. Аллоҳ бандани халқ қилиш чоғида унга ахлоқ қобилятини қўшиб яратади. Инсон туғилиб, ўсиши жараёнида тарбия, муҳит ва одатланиш оқибатида у ёки бу ахлоқни ўзида ривожлантиради ёки йўқотиб юборади», дейдилар.

Ҳаёнинг навлари

Уламолар ҳаёни бир неча навларга тақсимлаганлар.

- 1. Аллоҳ таолодан ҳаё қилиш.**
- 2. Фаришталардан ҳаё қилиш.**
- 3. Одамлардан ҳаё қилиш.**
- 4. Ўзидан ҳаё қилиш.**

1. Аллоҳ таолодан ҳаё қилиш.

Агар банда бутун вужуди ва ҳис-туйғуси билан Аллоҳ таоло уни доимо кўриб туришини ҳис қилса, Аллоҳ таолодан ҳаё қилади, У Зотнинг амрини бажаради ва қайтарган ишларини қилмайди.

2. Фаришталардан ҳаё қилиш.

Фаришталар кўплаб ишларни бажарадилар.

- Ўша ишлардан бири – одамларнинг ишларини кузатиб, амалларини ёзиб бориш вазифаси.

- Ўша ишлардан иккинчиси – инсонни доимий равишда муҳофаза қилиб юриш вазифаси.

Термизий Ибн Умар розияллоҳу анҳумодан қилган ривоятда:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«نَحْوِ طَائِفَةٍ لَدُنِّي أَلْأَمْ كُرَافِي أَلْ نَمُ كَعَمَّ نَافِ رَعَّتْ لَأَوْ كَأِي إِ
مُّهُومُ رُكَّأَوْ مُهُومِي حَسَافِ، هَلْ أَلْ لُجَّر لَأِي صَفِي».

«Яланғоч бўлишдан сақланинглар, чунки сиз билан қазои ҳожат ва эркак киши ўз аёли яқинлик қилган пайтдан бошқа вақтда ҳеч ажралмайдиган зотлар бўлади. Улардан ҳаё қилинглар ва уларни ҳурмат этинглар», деганлар».

3. Одамлардан ҳаё қилиш.

Ҳузайфа ибн Ямон розияллоҳу анҳу: **«Одамлардан ҳаё қилмайдиган кимсада яхшилик йўқдир»**, деган.

4. Ўзидан ҳаё қилиш.

Мўмин-мусулмон киши ўзининг кимлигини унутмаслиги, Аллоҳ таоло унга иймон неъматини, Ислоҳ неъматини бериб қўйганини эсидан чиқармаслиги керак. Агар ким одамлардан ҳаё қилиб, ўзидан ҳаё қилмаса, ўзини ўзи хорлаган ва ерга урган бўлади.

Амри маъруф ва ҳаё

Ҳақиқий ҳаё бошқаларни яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтаришдан тўсмайди.

Ҳаё соҳиби гоҳида ҳақ билан юзма-юз келишга ҳаё қилиб, амри маъруф ва наҳий мункарни тарк қилиши мумкин. Гоҳида ҳаё унинг баъзи ҳуқуқларни талаб қилишдан тўсиши мумкин. Бунга ўхшаш нарсалар одатда учраб туради. Бу ҳаё эмас, балки ожизлик, қўрқоқликдир. Шунинг учун ҳам Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «**لَا تُكْرَهُ زَيْحُ أَيِّ خُلَا**» «**Ҳаё фақат яхшилик келтиради**», деганлар. Ана ўша ҳақиқий ҳаёдир.

Имом Бухорий ва Муслим Ибн Умар розияллоҳу анҳумодан қилишган ривоят:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бировни ҳаёси учун «Сен ҳаё қилиб, ўзингга зарар қиласан», деб итоб қилаётган кишининг олдидан ўтиб қолдилар ва:

«نَامِي إِلَا نَمَ أَيِّ خُلَا نِإْفُ دَعْدَ».

«Уни ўз ҳолига қўй! Ҳаё иймондандир», деганлар».

Ҳаёнинг фойдаларидан

Ҳаёнинг инсон зоти учун, унинг оиласи, ватани, жамияти ва бутун дунё учун фойдалари сон-саноксиздир. Биз буларнинг баъзиларини эслаб ўтамыз.

1. Ҳаё иймон Шуъбаларидан биридир.

Иймон эса ўз ўрнида Аллоҳ таоло инсон зотига берган энг улуғ неъматдир. Иймони бор банданинг ҳаёси бўлади. Иймон мусулмонни гуноҳ-маъсиятлардан тўсганидек, ҳаё ҳам уни тўсади, чунки одам ҳаё қилиб ўша гуноҳларга қўл урмайди.

Имом Бухорий Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда:

«Ҳаё иймондандир, иймон жаннатдадир. Ҳаёсизлик жафодир, жафодўзахдадир», деганлар».

5. Ҳаё бандани бу дунё ва охират шармандалигидан узоқлаштиради.

Ҳаё сифати бандани беҳаё гап-сўз ва ишлардан қайтариб туради. Бошқача қилиб айтганда, Аллоҳ таолодан ҳаё қилиб, гуноҳлардан узоқда бўлишига хизмат қилади. Беҳаёлар ҳаёсизликлари туфайли бу дунё ва охиратда шарманда бўладилар.

Термизий Анас розияллоҳу анҳудан қилган ривоятда:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْجُوَ مِنْ آيَاتِ النَّارِ فَلْيَجْعَلْ فِي شُحِّ فُلَانِ نَارًا».

«Фаҳш нимада бўлса, албатта, ўшани шарманда қилади. Ҳаё нимада бўлса, албатта, ўшани зийнатлайди», деганлар».

6. Ҳаё динимиз Ислоннинг хулқидир.

Ибн Можа Ибн Аббос розияллоҳу анҳумодан қилган ривоятда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«أَيُّكُمْ أَلْسِنَةُ الْوَلِيِّ وَالْقَوْلُ خَيْرٌ مِنْ دَلِيلِ الْوَلِيِّ».

«Ҳар бир диннинг ўз хулқи бордир. Ислоннинг хулқи ҳаёдир», дедилар».

7. Ҳаё ҳамма нарсани ўзаги асли саналади.

Имом Бухорий ва Мусоимлар Имрон ибн Ҳусойн розияллоҳу анҳудан қилишган ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«رُبَّ خَبْرٍ أَلْسِنَةُ الْوَلِيِّ خَيْرٌ مِنْ دَلِيلِ الْوَلِيِّ».

«Ҳаё фақатгина яхшилик келтиради», деганлар».

Ҳаёси бўлмаган кишининг одамгарчилиги ҳам бўлмайди. Инсоният сафидан чиқиб, қуруқ гўшт ва суюқдан иборат махлуққа айланиб қолади. Ундан яхшилик кутилмайди. Ҳаёси бўлмаган одам ваъдасига вафо

қилмайди, омонатга хиёнат қилади, меҳмонга меҳмоннавозлик
кўрсатмайди, қўшниларига азият беради...

-

Муҳаммад Али Муҳаммад Юсуф

«Зухд ва Ҳаё» китоби асосида тайёрлади